

ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ ἡμετέρῃ καὶ τῇ ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ περὶ ἀγαμίας καὶ γάμου τῶν κληρικῶν κρατούντων, ὁ Προτεσταντισμὸς ἀποκρούων τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σημασίαν καὶ οὐσίαν, ἀπ' ἀρχῆς ἀπήλλαξε τοὺς κληρικούς αὐτοῦ τῆς ἀγαμίας, ἐπιτρέψας αὐτοῖς τὸν γάμον ἀδιακρίτως καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν κληρικῶν καθηκόντων καὶ δὴ καὶ τὸν δευτερον καὶ τρίτον. Οἱ λόγοι, ἀφ' ὧν ὁ Προτεσταντισμὸς ὀρμώμενος ἐπολέμησε τὴν περὶ ἀγαμίας διδασκαλίαν τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκειντο μὲν εἰς τὴν περὶ δικαιοσύνης διδασκαλίαν ἐκ μόνης τῆς πίστεως, τὸ δὲ εἰς τὴν περὶ ἀκατασχέτου καὶ ἀνυπερβλήτου δυνάμεως ἔννοιαν τῆς φυσικῆς ὁρμῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀκολούθως εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς διακρίσεως τῶν ἐντολῶν καὶ συμβουλῶν καὶ τέλος εἰς τὴν περὶ ἐκκλησίας καὶ Πατέρων θεωρίαν, καθ' ἣν, διαφθαρέντος τοῦ πρωτογόνου αὐτῆς πνεύματος, διὰ τῆς ἀναμειξεως στοιχείων ἐκ διαφόρων αἰρετικῶν τάσεων, παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον διπλῆ ἠθικὴ, ἄλλη διὰ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ ἄλλη διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ τελείους. Δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ διαπιστώσωμεν τ' ἀνωτέρω ἐκ διαφόρων παραδειγμάτων, παραλαμβάνοντες αὐτὰ ἐκ τοῦ λαμπροῦ συγγράματος τοῦ περιφανοῦς Döllinger περὶ Μεταρρυθμίσεως. Οὕτω ὁ Λούθηρος, τὴν περὶ ἐγκρατείας διδασκαλίαν ἀποδίδων καθόλου εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐκ μόνης τῆς πίστεως δικαιοσύνης, τοσοῦτον σφοδρῶς ἐπιτίθεται κατὰ τῶν καλῶν ἔργων, ὥστε τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ ἐκδηλοῦν καὶ κατ' αὐτῆς τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας, τὸ ζητεῖν, ἔλεγε, τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ἐν τῇ προσευχῇ εἶναι μωρία, ἢ πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου προπαρασκευῆ δὲν συνίσταται εἰς προσευχάς, νηστείας καὶ ἀγιασμούς, ἀλλ' εἰς τὴν πνευματικὴν προπαρασκευήν, εἰς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν καὶ ὁμολογίαν τοῦ δι εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ καὶ πτωχοὶ καὶ ἄθλιοι (Reformation Γ' σελ. 188), τὴν δὲ νηστείαν ἐπολέμει οὐ μόνον ἐν ταῖς τότε ἐλλείψεσι καὶ δυσμορφίαις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχήν, θεωρῶν αὐτὴν ὡς βλαβερὰν καὶ διαφθείρουσαν κἀλλιον, ἔλεγε, νὰ παραδοθῇ τις εἰς τὴν μέθην καὶ τὴν κραιπάλην, παρὰ νὰ θεωρῇ τὴν νηστείαν ὡς ἔργον ἀγαθόν· εὐ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σελ. 275.

τυχῶς ὁ αὐτός, βλέπων ἀκολούθως τὴν μεγάλην ἀκρασίαν τὴν καταλαβοῦσαν τότε τὴν Γερμανίαν, συνέπειαν δ' οὖσαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἐπεθύμει ἵνα διὰ τῆς *ἀστυνομίας* ἐπαναφέρῃ τὰς νηστείας καὶ τὴν ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἀποχὴν κατὰ τὰς Παρασκευὰς καὶ τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων ἡμέρας (Döllinger Γ' 192). Ἰδίως μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρώπου ὁρμὴν, ἰσχυριζόμενος ὅτι αὕτη εἶναι δύναμις ἐκβιαστικὴ καὶ ἡ πλήρωσις αὐτῆς ἀναπόδραστος· *αὕτη εἶνε*, ἔλεγεν, *ἔργον τοῦ Θεοῦ* οὐχὶ πρὸς παρακώλυσιν ἢ *λύφησιν*, εἶναι ἀναγκαιότερα καὶ αὐτῆς τῆς τροφῆς καὶ πόσεως, τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς ἀποχρέμψεως, τοῦ ὕπνου καὶ τῆς ἐργηγόρσεως· ἡ ἀγαμία εἶναι τι ὑβριστικὸν καὶ βλάσφημον· οὐδεὶς ἐπλάσθη δι' αὐτὴν, ἀλλὰ διὰ πάντας ἰσχύει τὸ αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε· ἡ ἀγαμία εἶναι τι ἀδύνατον, ἐκτὸς θαύματος τοῦ Θεοῦ, εἶναι μία μεγάλη ὑποκρισία καὶ ἀνοσιότης, ἐνῶ ὁ γάμος εἶναι τὸ ὑψηλότερον καὶ ἐπιτάσσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ περισσότερον ἢ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μοιχείας, τῆς κλοπῆς κτλ. Κατὰ τὸν Döllinger μάλιστα τοσοῦτον προὐχώρει ὁ Λούθηρος εἰς τὰς περὶ γάμου θεωρίας, ὥστε εἰς γυναικας μὴ ἐχούσας τέκνα ἐκ τῶν ἰδίων ἀνδρῶν, τῇ συγκαταθέσει αὐτῶν ἐπέτρεπε νὰ καταφεύγωσιν εἰς κρυφίους γάμους ἢ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ξένας χώρας καὶ ἐκεῖ ὑπανδρεύωνται· ἔν τισιν ἐκφράσεσιν αὐτοῦ φαίνεται μάλιστα ἀποκλίνειν καὶ πρὸς τὴν πολυγαμίαν καὶ τὸ ἔχειν πολλάκις καὶ συνεισάκτους· διὰ τοῦτο τῷ 1526 καὶ αὐτός ὁ φίλος αὐτοῦ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Σαξωνίας Γεώργιος ἤλεγχεν αὐτὸν καὶ ὠνείδιζε διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ: *Πότε*, ἔγραφεν αὐτῷ, *ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τὰς συζύγους καὶ ἔδωκαν αὐταῖς ἄλλους*, ὡς τοῦτο εὔρηται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ του; *ἀπὸ πόσον δὲ χρόνον ἐγένοντο τόσαι μοιχεῖαι, εἰμὴ ἀφ' ὅτου ἔγραψας ὅτι ἢ μὴ δυναμένη καρφοφορῆσαι ἔπὸ τοῦ ἰδίου ἀνδρός, δύναται νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλον;* (ἐν Τομ. Β' σελ. 425 καὶ 438). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Λούθηρος ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐν τισι περιστάσεσιν δύναται νὰ ἐξαιρεθῶσι πρόσωπά τινα τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι λέγει *ἢ ἀνίκανα σώματα ἢ μεγάλα πνεύματα*· καὶ ταῦτα ὁμως ἅμα αἰσθανθῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸν πειρασμὸν ὀφείλουσι νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι στεροῦνται τοῦ δώρου τῆς ἐγκρατείας καὶ ὅτι ματαία εἶναι πᾶσα πρὸς αὐτὴν προσπάθεια. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀντιστῇ πρὸς τὴν φύσιν, αὕτη πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πορείαν τῆς. Τοιαύτη ἦτο ἡ περὶ φυσικῆς ὁρμῆς διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, πόσον δὲ δεινὰ ἀποτελέσματα προήλθον ἐντεῦθεν μαρτυρεῖ ἡ μεγάλη ἡδυπάθεια καὶ διαφθορά, ἡ ὑπὸ ποι-

κίλας μορφᾶς ἐμφανιζομένη τότε ἐν Γερμανίᾳ, καθ' ἧς παραπονοῦνται καὶ αὐτοὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, ὡς ὁ Κονράδος Κράουζερ τῷ 1554, ὁ Ματθίας Σέγγ τῷ 1571, ὁ Σιλβέστρος Στσεκηνόβιος τῷ 1561 καὶ ὁ Στήφυλος τῷ 1562· ὁ τελευταῖος μάλιστα περὶ τῆς περι γάμου διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου ἔγραψεν ὅτι εἶναι *δένδρον σαπρὸν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ καρπὸς καλοῦς*, κατακρίνει δ' ἰδίως τὸ περὶ συζυγικοῦ βίου βιβλίον αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸν γάμον ἀπεκάλει : *λῆρον ἀνθρώπινον* (Döllinger Β' σελ. 432. 438. 439). Οὐχ ἤτιον ὁ Λουθήρος τὴν περὶ ἀγαμίας καὶ ἐγκρατείας καθόλου θεωρίαν αὐτοῦ ἐστῆριξεν, ὡς λέγει ὁ περιφανὴς ἠθικολόγος De Wette (Christliche Sittenlehre § 376) καὶ εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γράμματος τῆς Γραφῆς ἄρνησιν τῆς διακρίσεως τῶν ἐντολῶν καὶ συμβουλῶν, καθ' ἣν ἡ ἐταύτιζεν ἀμφοτέρας ἢ τὰς συμβουλὰς ἐθεώρει ὡς μέσον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν περὶ *Ἐκκλησίας καὶ τῶν Πατέρων* αὐτῶν στρεβλὴν αὐτοῦ ἰδέαν· τὴν Ἐκκλησίαν ἐθεώρει ἄνευ κύρους καὶ αὐθεντίας, ὡς διαφθείρασαν τὴν ἀγνὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς στερήσασαν τῆς σωτηρίας τοσαῦτα ἑκατομμύρια πιστῶν· καίτοι δὲ ἐνιαχοῦ ἀποδέχεται αὐτὴν ὡς μὴ πλανωμένην καὶ διατηρήσασαν τὰ μυστήρια καὶ τὴν πίστιν, οὐδὲν ἤτιον καθόλου θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ἀπολέσασαν τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα, ὡς τελείως πλανηθεῖσαν καὶ περιπίπτουσαν πάντοτε εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ἁμαρτίαν· ὡς γνωστὸν δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ πάθους ὠμίλει περὶ τῆς ὁωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν Βαβυλῶνα τῆς Ἀποκαλύψεως (18,4) καὶ θωρῶν πλήρη ψεύδους, τοῦ διαβόλου, τῆς κολάσεως καὶ παντὸς κακοῦ, τὸν δὲ Πάπαν ἀποκαλῶν ἀντίχριστον (Döllinger ἐν. ἀν. Γ' 201—203. 198). Ἐπαμφοτερίζουσα ἦν καὶ ἡ περὶ τῶν Πατέρων διδασκαλία αὐτοῦ, διότι, καίτοι ἀνομολογεῖ ὅτι εἶναι σκληρὸν νὰ καταδικάσῃ αὐτοὺς ὡς πλανηθέντας, οὐδὲν ἤτιον ἀποδίδει αὐτοῖς τὰς βιαιοτέρας καὶ ψυχοβλαβεστεράς πλάνας, θεωρεῖ αὐτοὺς ὡς ἀναγράφοντας τὰς ὑποκειμενικὰς αὐτῶν μόναν φαντασίας καὶ ὄνειρα καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν παρομοιάζει πρὸς τενάγη, ἐξ ὧν οἱ Χριστιανοὶ ἠντήσαν ὄζον μόνον καὶ σεσηπὸς ὕδωρ (Döllinger ἐν. ἀν. Γ' σελ. 201—298 καὶ Α'. 450). Οὕτω σκληρῶς καταδικάζει πάντας τοὺς μεγάλους Πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς τε ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας, συνεπῶς δὲ οὐδὲ τῶν ἁγίων Συνόδων, τοπικῶν τε καὶ Οἰκουμενικῶν φεῖδεται καὶ τῶν κανόνων αὐτῶν καὶ ἀποφάσεων· οὐδεὶς τῶν Πατέρων, ἔγραψεν, ἐγεύσατο τοῦ θείου πνεύματος, εἶναι δὲ ἀνόσιος καὶ κατάρατος δόξα τὸ

θεωρεῖν τὰς Συνόδους ἐμπεπνευομένας ὑπ' αὐτοῦ. (Döllinger Α', σελ. 1 καὶ 4).

Τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ τοῦ Λουθήρου κατακολουθοῦσι σχεδὸν πάντες καὶ οἱ μετὰ ταῦτα Προτεστάνται μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι δὲν ὀμιλοῦσι τοσοῦτον ἀπροκαλύπτως περὶ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς, οὐδὲ καταφεύγουσιν εἰς τοιαύτας ἐκφράσεις περὶ Ἐκκλησίας καὶ τῶν Πατέρων, μᾶλλον δὲ προσπαθοῦσιν ἱστοριονομικῶς νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ πνεύματι αὐτῆς ἐπελθοῦσαν δῆθεν παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς πρωτογόνου εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. Ἄλλ' εὐτυχῶς καὶ ἀπέναντι τούτων ὑπάρχουσιν ἕτεροι ἐπίσημοι θεολόγοι καὶ μὴ, οἵτινες εἰλικρινέστερον καὶ ἀμεροληπτότερον κρίνοντας τὰ πράγματα, ἀποδέχονται τὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ τοῦ κράτους αὐτῆς καμπτόμενοι. Οὕτω π. χ. ὁ περιφανὴς ἠθικολόγος De Wette, πρὸς ταῖς ἐντολαῖς ἀποδέχεται ἀναγκαίως καὶ τὰς συμβουλὰς, τὴν πρὸς τὸν κόσμον ἀρνητικὴν τάσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Πατέρων ἀνομολογεῖ ὡς ὑγιᾶ καὶ ἀναγκαίαν, ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῷ κρατοῦντος ἀκαθάρτου, μερικοῦ καὶ διεφθαρμένου, ἀγνήν δὲ καὶ βαθεῖαν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀσκητισμοῦ, ὅτι κυρίως τονίζεται ὑπ' αὐτῶν ὁ ἅγιος καὶ ἡ ἀγνότης τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ἡ περὶ τελειότητος καὶ τῆς ἀμοιβῆς αὐτῶν θεωρία αὐτῶν δὲν εἶνε ψευδής'.

Ὅμοιος ὁ ἐπίσκοπος Thiersch ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ: *Über christliches Leben* σελ. 173 μεταξὺ ἄλλων, λέγει, δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες εἶναι κεκλιμένοι νὰ διάγωσιν ἄσπιλον ἀγαμίαν, ὅτι, ὡς ἀποδεικνύει ἡ πείρα, ὁ ἄγαμος οὐ μόνον εὐκολώτερον ὑφίσταται τοὺς διωγμούς, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ πλείονα παρέχει τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὑπηρεσίαν ἢ ὁ ἕγγαμος καὶ ὅτι καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐσωτερικὴ κοινωνία εἶναι εὐκολωτέρα παρὰ τῷ ἀγάμῳ ἢ τῷ ἐγγάμῳ βίῳ καὶ ταῖς μερίμναις, ταῖς καθελκουσαῖς εἰς τὴν γῆν... πῶς δὲ δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν ὅτι ὁ Παῦλος ἴστησιν ἀνωτέρω τὴν ἀπόκτησιν καὶ τήρησιν τοῦ χαρίσματος τούτου ἢ τὸν γαμικὸν βίον καὶ ὅτι ἐπαιεῖ αὐτὸν καὶ παρορμᾷ πρὸς τοῦτον; Τοῦτο παρεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἀρχαίου προτεστάντισμοῦ ἐκδηλοῦται ἔσπευσμένη τις ἀπελπισία καὶ ἀπόγνωσις περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἡγιασμένης ἀγαμίας· ἡ πλάνη αὕτη εἶναι ἀξιόμειπτος. Ἄλλὰ καὶ ὁ διάσημος ἠθικολόγος Μάρτενσεν, ἐπίσκοπος Σελάνδης, τὰ ἐξῆς λέγει περὶ

1. *Christliche Sittenlehre*, Berlin 1819—23, § 74, 75, 76, 179, 192, 202.

ἀγαμίας ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ ἠθικῇ¹. *Καίτοι ὁ Χριστιανισμὸς τὴν μεγάλην σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὸν γάμον, ἀπ' ἀρχῆς ὅμως ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀσκητικὴ τις τάσις, θεωροῦσα τὴν ἀγαμίαν ὡς ὑψηλοτέραν καὶ ἀγιωτέραν...δὲν πρέπει δ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ν' ἀποκρούωμεν αὐτήν, διότι ἐνέχει βαθύτερον σημεῖον ἀληθείας· καὶ αὐτὸ στηρίζεται ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης· ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ὁ ὑπερψῶν τὴν ἀγιότητα τοῦ γάμου καὶ κατακρίνων αὐτοὺς κωλύοντας γαμεῖν, ὡς προσέχοντας πνεύματι πλάνης καὶ διδασκαλίας δαιμονίων (1 Τιμ. 4,1—3), αὐτὸς οὗτος ἀποδίδει τῇ ἀγαμίᾳ ἰδιαιτέραν ἀγιότητα καὶ συνίστησι ταύτην οὐχὶ μόνον διὰ τὴν ἐνεσιῶσαν ἀνάγκην (1 Κορινθ. 7,26), ἀλλὰ καὶ διότι ἐμφανῶς θεωρεῖ αὐτὴν κρείσσονα καὶ ἀγιωτέραν καθ' ἑαυτήν· καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ εἰ μὴ ἄφηται γυναικός, λέγει ὁ Παῦλος (1 Κορ. 7,1) καὶ ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ λόγου δίδωσι νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν φυσικὴν πλευρὰν τοῦ γάμου... τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν πᾶς ἠθικὸς ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ νὰ καλύψῃ δι' ἐπιταπλοῦ καλύμματος, ἐν ἧ αἰσθάνεται τὸ αἶσθημα τῆς αἰδοῦς καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ θεία χάρις δέον νὰ ἐπιρρίψῃ ἐν κάλυμμα. Ἐνταῦθα δηλ. πρόκειται οὐχὶ περὶ φυσικοῦ τινος γεγονότος, τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποστηῖ, ἀλλὰ περὶ ἀνθρωπίνης πράξεως, καθ' ἣν αἴρεται ἡ θέλησις καὶ καταπίπτει ἐν τῷ φυσικῷ γεγονότι· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ κύριον σημεῖον, ἐφ' οὗ ἐστήριξεν ἡ ἀσκησις τὴν προσοχὴν αὐτῆς, διότι ἐν αὐτῇ ἐμβλέπει ἀδιάφευκτόν τι σημεῖον τοῦ ἄνοσιου, μερικὴν τινὰ ἀπώλειαν τοῦ πνεύματος ἐν τῷ κατωτέρῳ φυσικῷ βίῳ, μίαν διάσπασιν καὶ διατάραξιν τοῦ ὑψηλοτέρου βίου, ὅστις ἐντεῦθεν ὁμοίως διακόπτεται· ὁ Παῦλος σαφῶς δίδωσιν ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ βίος τῆς προσευχῆς ἐντεῦθεν παρακωλύεται, διὸ καὶ συμβουλεύει ἵνα πρὸς καιρὸν οἱ ἔγγαμοι ἀποστεροῦντες ἀλλήλους, σχολάζωσι τῇ προσευχῇ καὶ τῇ νηστείᾳ (1 Κορ. 7,5). Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τὴν ἀγαμίαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ δὴ ἐλευθερόφρονες καὶ φιλόσοφοι καὶ ἐχθροὶ ἔτι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεγνώρισαν ὡς Χριστιανικὴν καὶ ἐπὶ τῆς Γραφῆς στηριζομένην· ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτῆς ὁ Σοπενχάουερ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ: Die Welt als Wille und Vorstellung II σελ. 705: ὁ ἀληθὴς Χριστιανισμὸς περιέχει θεμελιώδη χαρακτῆρα τῆς ἀσκήσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Προτεσταντισμὸς καὶ μάλιστα ἐν τῇ σημερινῇ αὐτοῦ μορφῇ, θέλει νὰ ἐπισκιάσῃ. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις κεκηρυγμένοι ἐχθροὶ τοῦ χρι-

1. Die christliche Ethik, Spezieller Theil A' καὶ B' § 6.

στιανισμού ανεγνώρισαν αὐτῷ τὴν διδασκαλίαν περὶ ἀποχῆς αὐταπαρ-
νήσεως, τελείας ἀγνείας καὶ νεκρώσεως τῆς θελήσεως...καὶ ἀπέδειξαν
ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχαῖον καὶ γνήσιον χριστιανισμόν· καὶ ἔχουσι
πλήρες δίκαιον. Τὸ ὅτι ὅμως μέμφονται τινες τὸν Χριστιανισμόν διὰ
τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ἐνῶ ἐν αὐτῇ κεῖται ἡ βαθεῖα ἀλήθεια, ἡ
ὑψηλὴ σημασία καὶ ὁ ἔξοχος χαρακτῆρ αὐτοῦ, τοῦτο μαρτυρεῖ πνευ-
ματικὴν σκότωση· ἀληθῶς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ διαγιγνώσκεται ἡ ἀσκη-
τικὴ τάσις, ὡς αὕτη ἐκ τοῦ πυρῆνος τῆς Κ. Διαθήκης ἀνεπτύχθη ἐν
τοῖς συγγράμμασι τῶν Πατέρων· εἶναι ὁ καρπός, πρὸς ὃν πάντες
κατατείνουσι· τὴν σύστασιν δ' αὐτῆς ἐμβλέπομεν ἤδη ἐν τοῖς ἐξῆς χω-
ρίοις τῆς Κ. Διαθήκης : Ματθ. 18,11. Λουκ. 20,35-37. 1 Κορινθ.
7,1-11.25. 1 Θεσσαλ. 4,3. Α' Ἰωάν. 3,3. Ἀποκαλ. 14,4. Ὁ Προτε-
σταντισμὸς ἐξορίσας τὴν ἀσκησιν καὶ τὸ κέντρον αὐτῆς τὴν ἀγαμίαν,
ἀπέβαλεν αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸν πυρῆνα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κατὰ
ταῦτα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόπτωσις αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων φρονοῦμεν ὅτι ὡς συμπεράσματα
βέβαια καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γραμματος τῆς Γραφῆς
καὶ τῆς ἱστορίας ἐδραζόμενα, δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ ἐξῆς : 1)
ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τίμιος πάντοτε ὁ γάμος ἀνεγνωρίζετο καὶ ἡ κοίτη
ἀμίαντος, κατεπολεμοῦντο δὲ οἱ θέλοντες νὰ πολεμήσωσιν αὐτὸν καὶ
παραστήσωσιν ὡς βδελυκτόν, β) ὅτι καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀγιότητα καὶ
τιμιότητα τοῦ γάμου, ἡ ἀγαμία ἰσχύει ὡς κατάστασις τελειότερα καὶ
δὴ οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν φυσικὴν
πλευρὰν καὶ ὄψιν τοῦ γάμου· 3) ὅτι ἡ ἀγαμία οὐδενὶ ἐπεβάλλετο, ἀλλ'
ἀφίετο εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν πιστῶν ἐκλογὴν· 4) ὅτι εἰς τὰ κληρικὰ
ἄξιώματα προήγοντο οὐ μόνον ἕγγαμοι, ἀλλὰ καὶ ἄγαμοι· 5) ὅτι κατὰ
τὴν ἀρχαίαν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἀπηγορεύετο ὁ μετὰ τὴν χειροτο-
νίαν γάμος· 6) ὅτι ἡ ἐν Τρούλλῳ πανθέκτῃ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος,
οὐχὶ ἐκ πνεύματος ἐναντίου τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διδα-
σκαλίας, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων καὶ ἔνεκα τῆς σωτηρίας καὶ
τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν, ἐκώλυσε τοὺς ἐπισκόπους μό-
νον τὸν γάμον καὶ 7) ὅτι ἐν μὲν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἐν Ἐλ-
βίρα συνόδου καὶ τῶν δεκρεταλίων τῶν παπῶν, ἡ ἀγαμία ἐπεβλήθη οὐ
μόνον τοῖς Ἐπισκόποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς καὶ αὐτοῖς
τοῖς ὑποδιακόνοις, ἐν δὲ τῷ Προτεσταντισμῷ, παραγνωρισθείσης τῆς
ἠθικῆς σημασίας τῆς ἀγαμίας καὶ ὑπερενταθείσης τῆς φυσικῆς ὁρμῆς
τοῦ ἀνθρώπου, ὁ γάμος ἐπετράπη τοῖς κληρικοῖς ἀδιακρίτως, ὡς καὶ
τοῖς λαϊκοῖς.

Ταῖς ἀνωτέρω θεωρίαις στοιχοῦσα ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία καὶ ἐν τῇ πράξει ἐφήρμοζεν αὐτάς ἀπαρεγκλίτως, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἡ μέχρις ἐσχάτων ἱστορία αὐτῆς· δὲν ἔλειψαν βεβαίως καὶ παραδείγματα παρεκκλίσεων τινῶν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ταῦτα ἦσαν σπάνια, ἡ Ἐκκλησία κανονικῶς ἐτιμῶρει αὐτά, ἢ ἐρωτωμένη ἀνδύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος τῶν ἱερέων καὶ διακόνων, χηρευσάντων, ἀπήντα ἀρνούμενη· οὕτως ἔπραξε πολλάκις, ὡς ἐνθυμούμεθα, ἀπαντήσασα εἰς διαφόρους αἰτήσεις, προερχομένας ἐκ Σερβίας καὶ τῶν ἑπαρχιῶν Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης· ὅτε δὲ τῷ 1910 ὁ Καρλοβιτζίου Λουκιανός, ἐζήτησε τὴν γνώμην τοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως περὶ τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου καὶ δὴ τοῦ δευτέρου τῶν χηρευόντων ἱερέων, τότε τοῦτο τὸ μὲν ἀπετάθη εἰς τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, τὸ δὲ εἰς τοὺς θεολόγους καθηγητὰς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐπιζητοῦν τὴν γνώμην αὐτῶν· καὶ αἱ μὲν Ἐκκλησίαι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἑλλάδος δὲν ἀπήντησαν, αἱ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, Ῥωσσίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, Ῥουμανίας καὶ Βουκοβίνης καὶ Δαλματίας ἐξέφραζον γνώμην κατὰ τῆς δευτερογαμίας τῶν κληρικῶν, μόνον δὲ ἡ τῆς Τρανσυλβανίας ὑπερημύνη τοῦ β' γάμου τῶν κληρικῶν, στηριζομένη εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Δαλματίας Νικοδήμου Μίλας, ἐπιτρέποντος τὸν β' γάμον τῶν κληρικῶν, ἐνῶ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κανονικῷ αὐτοῦ δικαίῳ θεωρεῖ τοῦτον ὡς ἀντικανονικόν. Ἡ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ἦν ὁμόφωνος, ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύουσα ὅτι ἀπαγορεύεται τὸ τε διγάμοις ἱεροῦσθαι καὶ τὸ μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμεῖν, διεχωρίζετο ὁμοῦς εἰς τὴν τῆς ἐμμονῆς ἐν τοῖς κρατοῦσι καὶ εἰς τὸ δυνατόν τῆς οἰκονομίας, ἀποφάσει τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως οὐδὲν σχετικὸν ἀπεφάνητο περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, πολλαχοῦ ὁμοῦ τοῦ Ὁρθοδόξου κόσμου πολὺς περὶ αὐτοῦ ἐγένετο λόγος, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐνθα μετὰ τὸν ῥωσσοῦσιαπωνικὸν πόλεμον ἐξογκωθὲν τὸ ἀπὸ πολλοῦ ὑπάρχον μεταρρυθμιστικὸν ρεῦμα καὶ πέρα τοῦ δέοντος χωροῦν, ὡς ἔλεγε τότε ὁ Βολώνης καὶ Ζιτομιρίου Ἀντόνιος (Ἐκκλ. Ἀληθ. ΚΖ' σελ. 496 καὶ Ν. Σιών, Γ', σελ. 554. 562. 563) ἐζήτηι νὰ παρασύρῃ σύμπαντα τὸν ἐκκλησιαστικὸν βίον, οὐ μόνον ἀπροκαλύπτως συνιστῶν τὸν δεύτερον γάμον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ποικίλας ἄλλας μεταρρυθμίσεις ἐπιτρέπων· ὁ ὤθηθαι ἐπίσκοπος πολεμῶν τὴν τάσιν ταύτην καὶ θεωρῶν αὐτὴν ὡς

κατατείνουσαν ἐναντίον αὐτῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς ἀποκαλεῖ ἀνθρώπους *ἰδεῶν μηδενιστικῶν*, προσπαθοῦντας νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸ πνεῦμα τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ σάλος οὗτος ἤρξατο νὰ διαφαίνεται, καὶ προηγουμένως μὲν, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὸν παγκόσμιον ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, ἔνθα δυστυχῶς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν νέων ἰδεῶν παλαιότερων καὶ νεωτέρων, παρετηρήθη τάσις, οὐχὶ βεβαίως ἀνατρεπτικὴ τοῦ ὀρθοδόξου πνεύματος, *μεταρρυθμιστικὴ* ὅμως πολλῶν τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ κρατούντων, ὑπὸ τὴν πρόφασιν καὶ τὴν δικαιολογίαν τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς· χωρὶς νὰ καταδικάσωμεν ἀπολύτως τὴν τάσιν ταύτην, δὲν ἐπιδοκιμάζομεν ὅμως τὸν τρόπον τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς, δυνάμενον νὰ καταλήξῃ εἰς ἀποτελέσματα ἐναντία τῇ ἀληθείᾳ καὶ μειοῦντα τὴν περιοδομένην ἐμμονὴν ἡμῶν εἰς τὰ πατρῷα.

Οὕτω λοιπὸν καὶ παρ' ἡμῖν ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσι πολλοί, οἵτινες ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς καὶ ἰδιαιτέροις βιβλίοις, ἀπειράθησαν καὶ ἀποπειρῶνται, ἐκτὸς ἄλλων ζητημάτων, ἀναφερομένων εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν καὶ εἰς ἀντικείμενα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ πειθαρχίας, νὰ λύσωσι καὶ τὸ περὶ γάμου καὶ ἀγαμίας τοῦ κλήρου ζήτημα, ὑποβάλλοντες σκέψεις περὶ καταργήσεως τῆς ἀγαμίας καὶ ὑπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον ἀδιακρίτως πρὸ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν. Χωρὶς ν' ἀρνηθῶμεν τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν τοιούτων καὶ τὸν ζῆλον, ὡς καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν τρέφουσι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ τὰ ἀληθῆ αὐτῆς συμφέροντα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρασιωπήσωμεν ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτῶν τούτῳ ἀποκλίνουσι τῆς αὐστηρᾶς ἀληθείας καὶ πόρρω αὐτῆς πολλάκις χωροῦσι, εἴτε παρερμηνεύοντες τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων, εἴτε τονίζοντες ὑπὲρ τὸ δέον τὸν νόμον τῆς σαρκὸς καὶ παριστώντες τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ὡς παρῆδουσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἥτις ἀπέναντι τῆς ὑπεραναπτύξεως, ἣν ἔλαβε σήμερον ὁ κόσμος καὶ τῆς μεταβολῆς τῶν ὄρων τοῦ συγχρόνου βίου, μόνον ἐν τῷ γάμῳ δύναται νὰ εὔρη τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῆς. Καίτοι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀρκετὰ εἴπομεν περὶ τούτων, δὲν θεωροῦμεν ὅμως ἄσκοπον νὰ προσθέσωμεν καὶ ἐνταῦθα ὀλίγα τινά. Ἐν πρώτοις οἱ γράφοντες καὶ ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν, ἀναγκάζονται μὲν ἀληθῶς, συνωδὰ τῇ Γραφῇ, νὰ ἀνομολογήσωσιν ὅτι ἡ ἀγαμία εἶναι κρείσσων καὶ πολλῶν τελειότερα τοῦ γάμου, δὲν διστά-

ζουσιν ὁμως ἐνιαχοῦ νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὡς οὐδαμῶς ὑπολειπό-
 μενον τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν καρπῶν τῆς ἀγγελικῆς καὶ ὑπὲρ φύσιν
 ἀγαμίας· ἔπειτα θέλοντες νὰ στηριξῶσι τὴν πρότασιν αὐτῶν περὶ τοῦ
 μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου τῶ κληρικῶν, τὸ μὲν παρεξηγοῦσι τὸ τοῦ
 Παύλου περὶ ἀδελφῶν γυναικῶν (1 Κορινθ. 9,1-8), διότι, καὶ ἐπὶ τῇ
 ὑποθέσει ὅτι οὗτος ὁμιλεῖ περὶ συζύγων, καὶ ἄλλιν δὲν εἶναι δυνατόν
 νὰ ἔξαχθῇ ὡς συμπέρασμα τὸ δυνατόν τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου,
 ἀλλὰ μόνον ἢ χρῆσις τῆς γαμικῆς οἰκίας· τὸ δὲ μηδὲν δυνάμενοι νὰ
 ἔξαγάγωσιν ἐκ τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, ἔξ ὧν μόνον κατὰ τὸν 26
 ἐπιτρέπεται ὁ γάμος τοῖς ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις μετὰ τὴν προσέλευσιν
 αὐτῶν εἰς τὸν κλῆρον, καταφεύγουσιν εἰς τὸν μοναδικὸν 10 κανόνα τῆς
 ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου καὶ συμπεραίνουσιν ἐντεῦθεν ὅτι ἐλευθέρᾳ ἢ πρᾶξις
 τῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου περὶ τοῦ πρὸ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν
 γάμου τῶν κληρικῶν καὶ ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι πρωτόγονος, ἀπλῆ
 καὶ καθαρὰ, λησιμονοῦντες οὕτω ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦτο οὔτε πρὸ, οὔτε
 μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ Σύνοδον ἀναφερόμενον, τρανῶς καταρρίπτεται διὰ
 τῶν σαφῶν λόγων τοῦ ἀσκητικοῦ Παφνουτίου, περὶ τοῦ ἀρκεῖσθαι τὸν
 φθάσαντα κλήρου τυχεῖν μηκέτι ἐπὶ γάμῳ ἔρχεσθαι κατὰ τὴν τῆς
 Ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι μεγάλως ἀδικοῦσι
 καὶ τὴν ἐν Τρούλλῳ πενθέκτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, παριστῶντες
 αὐτὴν ὡς περισφύγασαν καὶ περιθριγκήσασαν τὸ φιλελεύθερον τῆς
 Ἐκκλησίας καθεσιώς, καταδικάσασαν δὲ τὸν γάμον ὡς τι ἀπόβλητον
 καὶ θεοστεγὲς καὶ θεωρησάσαν ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ τῆς ἱερω-
 σύνης ἀξίωμα. Ἄλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀκριβῆ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
 εἶδομεν, ἢ σύνοδος οὐδὲν τὸ καινὸν καὶ παράδοxon ἀπεφάσισεν ἐν μὲν
 τῷ 3 καὶ 6 αὐτῆς κανόνι ἀποκαταστήσασα τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν
 κατὰ τῶν διγάμων καὶ παλλακῶν κησαμένων καὶ τὸν μετὰ τὴν χειρο-
 τονίαν γάμον ἀπαγορεύσασα κατὰ παράδοσιν ἀποστολικὴν καὶ ἐκ λόγων
 ἠθικῶν, οὐδὲ παρεῖδε τὰς αὐθεντικὰς τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου
 προσηταιενικὰς φωνὰς περὶ ἐλευθέρως πάντοτε ἐκλογῆς καὶ πρᾶξεως,
 ἀφοῦ δὲ αἱ φωναὶ αὗται τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Παύλου (Ματθ. 19, 12
 καὶ 1 Κορινθ. 7, 7) εἰς τὴν ἐλευθέρᾳ μόνον ἐκλογὴν μεταξὺ τοῦ γάμου
 καὶ τῆς ἀγαμίας ἀναφέρονται· οὔτε ἐπλειοδότησε καὶ ὑπερεθεμάτισε
 τὴν καθόλου μέχρι σήμερον ἀπικρατοῦσαν τάξιν περὶ τοῦ γάμου ἐν τῷ
 13 αὐτῆς κανόνι, ἀφοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων ἐπιτρέπει τὸν πρὸ τῆς
 χειροτονίας γάμον τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀπαγορεύει δὲ τὴν
 παρ' ἐκείνων ἀπαιτουμένην ὁμολογίαν, ὡς ἀποστήσονται τῆς νομίμου

πρὸς τὴν οἰκεῖαν γαμετὴν ὀμιλίαν, ἐπιβάλλουσα μόνον κατὰ τὸ παραδειγμα τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου τὴν ἀπὸ τῶν συμβιῶν ἐγκράτειαν τῶν κληρικῶν κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ἐφημερίας αὐτῶν, ὡς διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθεῖσαν. Ἡ μόνη καινοτομία τῆς Συνόδου εἶναι ὅτι ἐν τῷ 12 αὐτῆς κανόνι ἀπηγόρευσε τὸν γάμον τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τοῦτο οὐχὶ εἰς τὴν βασιλικὴν ἐπιθυμίαν καὶ κέλευσιν εἴκουσα, ὡς διατείνεται, οὐδ' ἐπ' ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλ' ἔνεκα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν καὶ τοῦ μὴ δοῦναι μῶμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως.

Ἄλλ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γράφοντες καὶ ζητοῦντες, ὑπὲρ τὸ δέον τονίζουσι τὸν νόμον τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ὑπερανάπτυξιν, ἣν ἔλαβε σήμερον ὁ κόσμος καὶ τὰς δεινὰς συνεπείας, αἵτινες προέρχονται συνήθως ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ τοῦ μετὰ χηρείαν δευτέρου γάμου τῶν κληρικῶν. Οὐδείς ὁ ἀρνούμενος τὴν ἰσχύν τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς καὶ τὸν πειρασμὸν τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῶν σκιρτημάτων αὐτῆς. Τοῦτο ἀνομολογοῦμεν πάντες οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ. Ἐκ τῶν λεγομένων ὅμως περὶ τῆς ὑπερεντάσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὁρμῆς, δὲν γεννᾶται ὁμολογουμένως αἴσθημά τι ἀελπισίας καὶ ἀπογνώσεως περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀγαμίας καὶ τῆς διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῶν μέσων αὐτῆς νεκρώσεως τῆς ἐπιθυμίας ταύτης. Ἀκριβῶς δὲ ὁ Παῦλος καὶ ἡ Ἐκκλησία τὸ βίαιον καὶ τὸ ἀχαλίνωτον τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ὑπ' ὄψει ἔχοντες προβάλλουσι τοῖς μὴ δυναμένοις ἐγκρατεῦσθαι τὸν νόμιμον γάμον, ὑποβάλλοντες αὐτὸν ὑπὸ δύναμιν ὑψηλοτέραν, τὴν ἠθικὴν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ φύσεις, παρ' αἷς νεκρωμένη παρίσταται ἡ φυσικὴ ὁρμὴ, φύσεις παρ' αἷς ἡ δύναμις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἐπιβάλλει αὐταῖς τὴν ἀποχὴν τοῦ γάμου, φύσεις παρ' αἷς ὑπάρχει τὸ χάρισμα, ὅπερ ἔχει ὁ Παῦλος καὶ παρ' αἷς ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος καθιεροῦ αὐτὰς εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας; Ὅσον δὲ καὶ παρ' αὐταῖς δὲν παύει ὁ φυσικὸς πόλεμος, δὲν στεροῦνται ὅμως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως, ὅστις σὺν τῷ πειρασμῷ ποιεῖ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν (1 Κοριν. 10, 13). Ἐπίσης δὲν δυνατόμεθα νὰ ἀμβλυωπήσωμεν καὶ νὰ ἀρνηθῶμεν τὰς δεινὰς συνεπείας, τὰς συνήθως προερχομένας ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ γάμου τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ δευτέρου μετὰ χηρείαν τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, οὐδὲ τὰ ἄθεσμα καὶ ἀθέμιτα μέσα καὶ μίση, τὰ ἐν κρυπτῷ καὶ παρα-

βύστω τελούμενα· ἀλλὰ μήτοι τὰ τοιαῦτα δὲν παρατηροῦνται καὶ παρ' ἐγγάμοις ἔτι κληρικοῖς, ἐφ' ὅσον δὲν διαπαιδαγωγοῦνται ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Χριστοῦ, ἐπιδεικνύμεθα δὲ συνήθως ἀδιαφορίαν περὶ τὴν διαλογὴν τῶν τοιούτων κληρικῶν καὶ δὲν τιμωροῦμεν τοὺς οὕτως ἢ ἄλλως ἐκτρεπομένους; Συνομολογοῦμεν τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν δυσκολιῶν, αἵτινες ἔπονται ἀναγκαίως τοῖς ἐκ χηρείας κληρικοῖς, μάλιστα μετὰ τέκνων ὀρφανῶν· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοιαῦτα παραδείγματα δὲν παρουσιάζονται πάντοτε, τί δέον γενέσθαι ἐὰν καὶ μετὰ τὸν δευτέρον γάμον ἐπέλθῃ αὐθις προῶρος ἢ χηρεία ἢ πρὸ αὐτῆς ἐκδηλωθῇ ἢ ἀσυμβίβαστος συμβίωσις; θὰ ἐπιτραπῇ τοῖς τοιούτοις ὁ μετὰ διαζύγιον γάμος καὶ ὁ τρίτος τοιοῦτος; Ἡμεῖς μὴ ἀρνούμενοι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ κράτος αὐτῆς, μηδὲ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερανάπτυξιν καὶ τὴν πολυδαίδαλον ἐξέλιξιν τῶν ἀναγκῶν τῆς σημερινῆς ζωῆς, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν ὅτι πάντα ἐν ἐκάστη ἐποχῇ δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτα καὶ ἐφαρμοσима, φρονοῦμεν ὅμως ὅτι τοῖς τοιούτοις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκαταριθμηθῇ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν μετὰ τὴν ἱερωσύνην, ὡς καὶ τοῦ δευτέρου αὐτῶν γάμου, ἀλλὰ νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος παραδοθέντα, διατηροῦντες οὕτω τὴν ἠθικὴν χορδὴν τοῦ ἀρμονικοῦ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ· ἄλλως διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ τοῦ θετικισμοῦ καὶ τῆς ἐμπειρίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ περὶ ἀγνείας καὶ ἐγκρατείας ἠθικαὶ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίαι καὶ ὅτι καθόλου ἢ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκαλία, ἕνεκα τοῦ τοιοῦτου κόσμου καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐτῷ πνεύματος, ἀποβάλλει τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς σημασίαν. Βεβαίως ὁ γάμος τῶν κληρικῶν καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ ἀπαγορεύσεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἔχουσι χαρακτῆρα *δογματικόν*, ἀναμφιρῆσθως ὅμως ἔχουσι στενωτάτην σχέσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου, τῆς ὁποίας τὸ κῦρος δὲν εἶναι κατώτερον τοῦ τῶν δογμάτων καὶ ἐπομένων θεωροῦμεν ἐπισηφαλῆ τὴν παρὰ τισι διαφαινομένην θεωρίαν τῆς διακρίσεως τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ζητημάτων, καθ' ἣν ἀπαράτρεπτα μένουσι τὰ πρῶτα, δύνανται δὲ τὰ δεύτερα νὰ ἀποκλίνωσι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας. Ἐπειτα δὲν ἀπαγορεύεται καθ' ἡμᾶς ὁ μετὰ τὴν ἱερωσύνην γάμος *διὰ τὴν προτεραιότητα τοῦ μυστηρίου τούτου*, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸ *ἠθικόν ὕψος* καὶ τὴν τελειότητα, ἐν ἣ ἴσταται καὶ πρέπει νὰ ἴσταται ὁ ἱερωμένος, ἀπὸ αὐτῆς δὲ ἀναμφιβόλως ἐκπίπτει, ἐρχόμενος εἰς κοινωνίαν γάμου· ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος,

γενομένου λόγου περί γάμου επιτρεπομένου πρὸ τῆς χειροτονίας καὶ ἀπαγορευομένου μετ' αὐτήν· ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπιτρέπων τὴν ἱερωσύνην εἰς τοὺς μονογαμοῦντας, ἀπαγορεύει αὐτὴν εἰς τοὺς διγάμους καὶ τοῦτο, διότι ἐρωώμενος ἐκ τῆς περὶ παρθενίας θεωρίας αὐτοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ γάμῳ, τῷ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἱερωσύνην, δὲν ἐνέβλεπε τὰ ἐχέγγυα τῆς ἐμπρεπούσης τοῖς ἱερωμένοις ἐγκρατείας. Ὁμοίως καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύσασα τοῖς διγάμοις τὴν ἱερωσύνην καὶ τὸν μετὰ τὴν ἱερωσύνην γάμον τῶν κληρικῶν, ἔπραξε τοῦτο οὐχὶ διὰ τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ γάμου καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀφοῦ δὴ καὶ ἕγγαμοι μονογαμήσαντες ἱεροῦνται, ἀλλὰ διὰ λόγους ἠθικούς, διότι ὁ καθιερώσας ἑαυτὸν εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ εἶναι τὸ πρότυπον τῆς ἐγκρατείας καὶ τὸ παράδειγμα τῆς μιμήσεως τῶν χριστιανῶν, δέον νὰ ἴσταται εἰς τὸ ἐμπρέπον αὐτῷ ἠθικὸν ὕψος, ἀφ' οὗ προφανῶς θὰ ἐξέπτιτε καὶ δὲν θὰ παρεῖχε τοιαύτας ὑπονοίας καὶ σκάνδαλον εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ἐὰν ἀπέβλεπεν εἰς τὸν γάμον. Οὕτως ἡμεῖς ἐκλαμβάνομεν τὸ ζήτημα, ἐὰν δὲ παρατηρηθῇ ἡμῖν, τί λοιπὸν ποιητέον διὰ τοὺς θέλοντας γαμῆσαι μετὰ τὴν ἱερωσύνην ἢ μετὰ τὴν χηρείαν, ἀπαντιῶμεν: *γαμησάτωσαν παραιτούμενοι τῆς ἱερωσύνης*. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων, οὐδὲν καθ' ἡμᾶς τὸ *ἀντικανονικόν* παρίσταται, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ *ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν τάξιν*, ὡς ἡ ἐν Τρούλλῳ διὰ τοὺς γνωστούς λόγους ἐκώλυσεν αὐτόν. Ἀπορὸν ὅμως φαίνεται ἡμῖν διατὶ οἱ τοσοῦτον κοπιόμενοι ὑπὲρ τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων, ἐπιμένουσιν εἰς τὴν *μονογαμίαν* αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τυχὸν μετὰ χηρείαν β' γάμον. Μήτοι οἱ λόγοι οἱ ἐπιβάλλοντες κατ' αὐτοὺς τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ τὸν μετὰ χηρείαν τοιοῦτον δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου; Ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν περὶ τούτου, ἀφοῦ δὴ τοσοῦτον τονίζουσι καὶ ὑπερεκτιμῶσι τὴν σημερινὴν ὑπερανάπτυξιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ποικιλόμορφον ἔκφρασιν καὶ ἔκφρασιν τοῦ βίου καθόλου καὶ μέρος τῆς ἐπηρείας τῶν ὁποίων, ὡς καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων ἀναποσπάσιων στοιχείων τοῦ τοιοῦτου βίου, δὲν θὰ δυνηθῶσι βεβαίως νὰ ἀπαλλάξωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ οἱ ἕγγαμοι ἐπίσκοποι, οὐδὲ θὰ ἀποκλείσωσι τῶν οἰκείων αὐτῶν τὰ ἀναγκαῖα τῆς σήμερον κοινωνικῆ ἡθῆ καὶ ἔθιμα, ἀποστεροῦντες τὰς οἰκογενείας αὐτῶν τῆς δυσπαλλάκτου πολυτελείας καὶ ἄλλων πολλῶν, ἀθῶων μὲν ἴσως, δυναμένων ὅμως νὰ ἐγκυμονήσωσιν ἀποτελέσματα φοβερά. Ἴδου διατὶ ἡμεῖς *καίτοι ἀποδεχόμεθα τὸν γάμον τῶν Ἐπισκόπων*, θεωροῦμεν λίαν ἐπ' ἀνάγκης ὅτι πρέπει νὰ

μελετηθῶσι σοβαρῶς αἱ ἐντεῦθεν δυνάμεται νὰ προκύψωσι συνέπειαι, καθόσον μάλιστα οἱ ἐπίσκοποι διὰ τοῦ γάμου αὐτῶν, ἔξομοιούμενοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ κατ' ἀνάγκην πολλακίς πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τοῦ βίου αὐτῆς, δὲν θὰ στερηθῶσι βεβαίως καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος, δὲν θὰ παύσωσι νὰ εἶναι οἱ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίται καὶ ἱεροφάνται, οἱ διδάσκαλοι καὶ τὰ πρότυπα τῆς Χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας.

Ἐνταῦθα ἔδει νὰ τερματίσωμεν τὴν εἰσήγησιν ἡμῶν ταύτην, ἀλλὰ τυχόντες ἐσχάτως τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἴδωμεν καὶ μελετήσωμεν τὰ πρακτικὰ τοῦ Πανορθοδόξου ἐν Κων/πόλει Συνεδρίου ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Μελετίου, ἐπιτάσσομεν πρὸς συμπλήρωσιν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ φλέγοντος τούτου ζητήματος, συζητηθέντα καὶ ἀπαφασισθέντα ἐν ταῖς συνεδριάσεσι αὐτοῦ Ε' ς' καὶ Ζ' τῆς 23, 25 καὶ 30 Μαΐου τοῦ 1923.

Καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ μεταξὺ τῶν πρὸς μεταρρυθμίσιν διαφόρων ζητημάτων ἐτέθη ἕκ τῶν πρώτων καὶ τὸ περὶ γάμου τῶν κληρικῶν. Οὕτως ἐν τῇ Ε' αὐτοῦ συνεδρία ὁ καθηγητῆς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Πανεπιστημίου τῆς Θεολογίας κ. *Δημητρεάσκο*, ἐπειγόμενος ν' ἀναχωρήσῃ, παρέστη ἐν αὐτῇ καὶ παραστήσας τὸ ζήτημα, ὡς ἐπεῖγον, διὰ πολιτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς λόγους, στερούμενον δὲ χαρακτήρος δογματικοῦ, τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας, τοὺς ὁμιλοῦντας περὶ τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, ἀποδίδει εἰς τὰς καιρικὰς περιστάσεις, θεωρῶν δὲ τὸν γάμον ὡς τὸν μόνον τρόπον, ἐν ᾧ ὁ κληρικὸς δύναται νὰ ζήσῃ τὴν μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης ζωὴν, ἐν ᾧ ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ ζήσῃ ἄλλην ζωὴν καὶ θ' ἀποβῆ ὁκάνδαλον, προτείνει νὰ *ἐπεκταθῆ ὁ πρῶτος γάμος εἰς ὅλους τοὺς βαθμούς, ἐπιτραπῆ δὲ καὶ ὁ β' κατ' οἰκονομίαν*. Ἐν τῇ 5 συνεδρία τοῦ συνεδρίου ὁ Μητροπολίτης Μανροβουνίου Μιχαήλ, ἀντιπροσωπεύων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας ἐκτίθησι τὴν μεγάλην ἀνάγκην τοῦ β' γάμου τῶν ἐν Σερβίᾳ χηρευσάντων ἱερέων 1) μὲν τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν δὲν θεωρεῖ *θεῖω δικαίω*, ὡς μὴ ἀπαντῶσαν ἐν τῇ Γραφῇ καὶ μὴ ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἠθικὴν, μὴ τηρουμένην ἐπομένως αὐστηρῶς, ἀφοῦ κατὰ τὸν 10 κανόνα τῆς Ἁγίας ἐπιτρέπεται οὗτος, μὴ ἔχουσαν δὲ χαρακτήρα δογματικόν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στηρικθεῖσαν ἐπὶ λόγων ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, 2) δὲ θεωρῶν ὀρθῶς τὰ παρὰ τῷ Ἰσπολύτῳ καὶ Θεοδωρήτῳ ἀναφερόμενα παραδείγματα τῶν διγάμων ἱερωμένων ὡς γεγονός ἀνώμαλον, ἀξιοκατάκριτον καὶ ἀντικείμενον εἰς

τις νομικὰς διατάξεις, ἀπαγορευθὲν δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μόλις κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ δὴ οὐχὶ γενικῶς, τοὺς δὲ λόγους τοῦ Ἀποστόλου περὶ μιᾶς γυναικὸς ὡς μὴ ἐννοηθέντας πρὸς ἀπαγόρευσιν τῆς διγαμίας καὶ ἐπομένως ἔχοντας χαρακτῆρα πειθαρχικὸν καὶ οὐχὶ δογματικόν, προτείνει ἀπὸ μέρους τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἡ καθόλου Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τηροῦσα τὴν κανονικὴν βᾶσιν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ β' γάμου, ἀλλ' ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὴν δεινὴν θέσιν τῶν ἐν Σερβίᾳ χηρευσάντων ἱερέων, ἐπιτρέψη καὶ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Οἰκουμένης Συνόδου τὸν δευτέρου γάμον κατὰ γνωμοδότησιν καὶ σύστασιν τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σκριμπάν, ἐκ Ῥουμανίας, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαὶ ἀπόλυτοι, ὡς αἱ τοῦ διαζυγίου (Ματθ. 9) καὶ τοῦ ὄρκου (Ματθ. 5, 37), εὔρον μετριασμένην ἐφαρμογὴν, προτείνει τὸ δυνατόν τοῦ β' γάμου τῶν ἱερωμένων.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης κ. Β. Ἀντωνιάδης, καίτοι ἄλλοτε, λέγει, ὑπεστήριξε μετὰ τοῦ ἁγίου Θυατείρων, ὅτι ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος τοῦ β' γάμου ἀπέρρεε καὶ ἔξ ἀποστολικῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ ἡθικοῦ κύρους τοῦ ἤδη διὰ τῆς χειροτονίας καθιερωσάντος ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, νομίζει ὁμως ὅτι δύναται νὰ μεταβληθῇ ἢ παράδοσις αὕτη ἄνευ μειώσεως τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ προτείνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ β' γάμου τῶν κληρικῶν, μόνον ὁμως ἐν χηρείᾳ, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ διαζύγιον· καίτοι δὲ δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτει ἡ ἀπαγόρευσις αὐτοῦ, σήμερον ὁμως φρονεῖ, ὅτι μέχρι τῆς συγκλήσεως Οἰκουμ. Συνόδου, ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς δύναται εἰς ἐκάστην αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν νὰ ἐπιτραπῇ νὰ πράξῃ κατ' οἰκονομίαν, ὅ,τι ἂν κρίνῃ ἀναγκαῖον.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κισνοβίου, ὡς ἀφετηρίαν ἐν τῇ σκέψει περὶ τοῦ β' γάμου τῶν κληρικῶν θεωρῶν τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Παύλου καὶ ἐξηγῶν αὐτὸ ὡς ἀποβλέπον εἰς τὴν ταυτόχρονον πολυγαμίαν, ἐπὶ τούτου σημειῖται καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπαγόρευσιν τοῦ β' γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ καταλήγει λέγων ὅτι, ἐὰν Ἐκκλησίαι τινὲς θελήσωσι νὰ ἐξενέγκωσιν ἀπόφασιν κατὰ τῆς πράξεως ταύτης, πρέπει νὰ ζυγισθῶσι καλῶς τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης· οἱ θέλοντες, ἐπιλέγει, νὰ δοθῇ ἄδεια εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἄγονται βεβαίως ἐκ πνεύματος συμπαθείας πρὸς τοὺς χηρευσάντας ἱερεῖς, ἀλλὰ διατί νὰ μὴ λαμβάνηται ἄμα πρόνοια καὶ περὶ εκατομμυρίων πιστῶν, οἱ ὅποιοι φρονοῦν ὅτι ὁ κληρὸς πρέπει νὰ εἶναι τηρητὴς τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας; ἐὰν θελήσωμεν νὰ φα-

νῶμεν συμπαθεῖς πρὸς ὀλίγους, προσέξωμεν μὴ σκανδαλίσωμεν ἑκατομύρια πιστῶν καὶ τότε ἡ βλάβη ἔσται μεγαλειτέρα· τὰ μέτρα πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ μεῖνται εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας· ἡ ἐκκλησία ὥρισεν ὄρια ἡλικίας διὰ τοὺς κληρικούς καὶ ἐὰν ἐτηρεῖτο ἡ κανονικὴ αὕτη διάταξις, αἱ περιπτώσεις τῆς χηρείας τῶν κληρικῶν θὰ ἦσαν ὀλίγισται· ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ διευκολύνηται καὶ ἡ ἔξοδος ἐκ τῶν τάξεων τῶν κληρικῶν ἐκείνων, οἵτινες δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ βαστάξωσι τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ἱερωσύνης· συνοψίζων, λέγει ὅτι ἀφοῦ οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σαφεῖς περὶ τοῦ β' γάμου τῶν κληρικῶν, μόνον ἰσότιμον σῶμα δύναται νὰ μεταβάλλῃ αὐτούς.

Πολεμῶν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κισνοβίου ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ἐκτίθησι τὴν περὶ γάμου καὶ ἀγαμίας θεωρίαν αὐτοῦ, καθ' ἣν ἀφοῦ οἱ αἵρετικοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν περὶ γάμου ἰδέαν ὡς ἀκαθάρτου καὶ βδελυκτοῦ, εὐνόητον ἦτο ἵνα καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐκφρασθῶσι δυσμενῶς διὰ τὸν β' γάμον· ἀφοῦ δὲ οὗτοι τοῦτον ἀπεκάλεσαν *συγκεκλυμένην μοιχείαν*, αἱ ἀντιλήψεις δ' αὗται εἰς τὰς κοινωνικὰς διατάξεις προσέλαβον τὴν μορφὴν ἀποδοκιμασίας καὶ δι' αὐτούς ἔτι τοὺς λαϊκοὺς, οὐδαμῶς παρὰδοξον καὶ ἄπορον διατι ὁ β' γάμος ἐθεωρήθη ἀνάρμοστος διὰ τὸν χηρεύσαντα ἱερέα· ἀφοῦ δὲ σήμερον ὁ γάμος κατέστη ἀληθὲς συμβόλαιον, ἐὰν οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι ἔζων σήμερον ἀναμφιβόλως τὸν β' γάμον θὰ ἐθεώρουν ὄχι ὀλιγώτερον ἱερὸν τοῦ πρώτου. Σήμερον ἡ Ἐκκλησία, ἐξακολουθεῖ, ἔχει διάφορον ἀντίληψιν περὶ τοῦ β' γάμου, ἀφοῦ δὲν τιμωρεῖ τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐπισκεπτομένους τοὺς δευτερογαμοῦντας, τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ κανονικαὶ διατάξεις περὶ τοῦ β' γάμου δεόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀτονίσασαι· ἡ παραίνεσις τοῦ Παύλου: «εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται γαμησάτωσαν» μένει ἰσχύουσα διὰ τε τὸν λαὸν καὶ τὸν κλῆρον· «τὸ κρεῖττον γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι» ἐφαρμοστέον καὶ ἐπὶ τῶν κληρικῶν.

Ἀπαντῶν ὁ Κισνοβίου λέγει, ἐὰν ἐπιτρέψωμεν τὸν β' γάμον τῶν ἱερέων, τότε διατι νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν καὶ τὸν τρίτον; Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν εἶναι ὑπὲρ τούτου, ἐγὼ δὲ φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανῶμεν συμπαθῶς, ἀλλὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἐν τῇ συνεδριάσει τοῦ Συνεδρίου τῆς 30 Μαΐου τοῦ 1923, λαβὼν τὸν λόγον ὁ ρῶσσος ἀρχιεπίσκοπος Βορείου Ἀμερικῆς Ἀλέξανδρος λέγει ὅτι, καίτοι πάντα τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ὑφισταμένων κανόνων παραδέχονται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτραπῇ ὁ β' γά-

μος τῶν ἱερέων, ἐπιτρέπουσιν ὅμως αὐτὸν ἐν εἴδει οἰκονομίας, ἔνεκα τῶν διαφόρων περιστάσεων, αὐτὸς ὅμως, συνφθὰ τῇ ἐν Μόσχα συνόδῳ τοῦ 1917, ἀποκρούει τὴν οἰκονομίαν, ὡς ὀλισθηρὰν καὶ ἐπικίνδυνον, δυναμένην νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς ἐμπράκτου καταγωγῆσεως τῶν κανόνων, ἐπιπροστίθῃσι δ' ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῆται ἢ κατὰ γράμμα συμφωνία τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἢ κατὰ πνεῦμα καὶ κατ' οὐσίαν· καὶ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος ἐν τῷ 12 αὐτῆς κανόνι φαίνεται ὅτι προῆλθεν εἰς φαινομενικὴν ἀντίφασιν πρὸς διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων, οὐχὶ ὅμως εἰς τὴν κατ' οὐσίαν· ὡς ῥῶσσοις ἱεράρχης καὶ ὡς ἄτομον φρονῶ ἐναντίον τοῦ β' γάμου τῶν κληρικῶν· ἐὰν δὲ θελήσῃ ἡ Ἐκκλησία νὰ δεχθῇ τοῦτον, ὀφείλει νὰ πράξῃ τοῦτο οὐχὶ κατ' οἰκονομίαν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κανονικοῦ ἐδάφους. Πέποιθα ὅτι οὐχὶ πάντες οἱ χηρεύοντες ἱερεῖς θὰ ἐπιθυμήσωσι τὸν β' γάμον· θὰ εὐρεθῶσι ζηλωταὶ τῆς εὐσεβείας, οἵτινες διὰ τοῦ ἐνθέου αὐτῶν ζήλου θ' ἰκαλύψωσι τὴν ἀδυναμίαν τῶν συναδέλφων αὐτῶν.

Μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάνδρου, ὁ Μητροπολίτης *Κυζίκου Καλλίνικος*, πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, προσάγει τὴν γνωμοδότησιν αὐτῆς, φέρουσαν ἡμερομηνίαν 29 Μαΐου 1923 καὶ περιλαμβάνουσαν τὰ ἑξῆς :

Ἡ ἐπιτροπὴ σέβεται μὲν τὰς ὑπαρχούσας κανονικὰς διατάξεις περὶ τοῦ β' γάμου τῶν ἱερέων, ἐρμηνεύουσα ὅμως αὐτὰς κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκτιμῶσα τὰς ἐκασταχοῦ ὑφισταμένας ἀνάγκας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας παραδέχεται

1) Ὅτι οὐδὲν ἔχει τὸ ἀντιβαῖνον κατ' ἀρχὴν ὁ β' γάμος οὔτε πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, οὔτε πρὸς τὸν καλῶς νοούμενον στόχον τῶν ἐν χηρείᾳ ἱερέων καὶ διακόνων.

2) Ὅτι ἀναγνωρίζει ταῖς ἱεραῖς Συνόδοις τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν τὸ δικαίωμα, ὅπως ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου καὶ μετ' ἰδίαν ἐκτίμησιν τῶν ὄρων καὶ ἀναγκῶν τῶν χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων ἐπιτρέπωσιν ἢ οὐ αὐτοῖς τὴν σύναψιν β' γάμου καὶ

3) τὸ μέτρον τοῦτο θεωρεῖ κανονικῶς ἔγκυρον, μέχρι τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τινι καὶ ἀπόκειται ὅπως περιβάλλῃ αὐτὸ διὰ τοῦ καθολικοῦ αὐτῆς κύρους.

Ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς φρονεῖ ὅτι Πανορθόδοξον Συνέδριον δύναται νὰ ἀποφανθῇ ὅτι δὲν κωλύεται δογματικῶς καὶ μυστη-

ριακῶς οὔτε ἀντιβαίνει εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἀρχαίαν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος τῶν κληρικῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἐπισκόπων· εὐχεται μόνον ἵνα οἱ ἤδη κεχειροτονημένοι ἐπίσκοποι παραιτηθῶσι τῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας ταύτης.

Ἄλλ' ὁ *Μητροπολίτης Κυζίκου* μειοψηφῶν, τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον περιορίζει μόνον εἰς τὸν 10 κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρα συνόδου· περὶ δὲ τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων συμφωνεῖ μόνον, ἔφ' ὅσον ὑπὸ τοῦτον ἐννοοῦνται ἔγγαμοι διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι, ἐκλεγόμενοι εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα.

Ἐπίσης ὁ *Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς καὶ ὁ Ἀρχιεπ. Σκριμπάν* τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον περιορίζουσι μόνον εἰς τοὺς χηρεύσοντας ἱερεῖς καὶ διακόνους καὶ τοῦτο ὅλως ἐκτάκτως· περὶ δὲ τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων φρονεῖ ὅτι οὐδὲ πρέπει νὰ θιγῇ τὸ ζήτημα, μὴ ὑφιστάμενον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἀκολουθῶς ὁ *Πατριάρχης Μελέτιος* ἀγορεύων ἐπὶ τῆς εἰσηγήσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ὑποστηρίζει ὅτι καὶ ἐκ τῆς Γραφῆς ἀποδεικνύεται τὸ δυνατόν τοῦ γάμου μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τὸ τοῦ Παύλου: *ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν*, ἐπιπροστιθεὶς ὅτι ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἠσθάνοντο ὅτι *εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ νυμφευθῶσι*.

Ὁ Μητροπολίτης Κυζίκου ἐπαναλαμβάνει ὅτι κατ' ἀρχὴν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ 26 ἀποστολικοῦ κανόνος δὲν ἀποδέχεται τὸν γάμον τῶν κληρικῶν, μὴ μόνον τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ψαλτῶν, μετὰ τὴν χειροτονίαν, δέχεται ὁμως τὴν ἐκκτασιν τοῦ 10 κανόνος τῆς Ἀγκύρας καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων.

Ἐπὶ τέλους ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σκριμπάν λέγει ὅτι περὶ τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου δέον νὰ εἴμεθα *συντηρητικοί*.

Οὕτως ἔληξαν αἱ συζητήσεις καὶ διασκέψεις τοῦ πανορθοδόξου λεγομένου Συνεδρίου ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς 23, 25 καὶ 30 Μαΐου περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, ἐν δὲ τῇ Συνεδρίᾳ τῆς 5 Ἰουνίου ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Γ' καὶ Δ' ἐξέδωκε τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ, ὡς ἑξῆς:

Καὶ ἐν μὲν τῷ ὑπὸ στοιχεῖον Γ' ἐπιληφθέν, λέγει, τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος, ἐὰν ἡ ὑφισταμένη προτεραιότητος μεταξὺ τῶν μυστηρίων γάμου καὶ ἱερωσύνης εἶναι ἀμετακίνητος καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀμφοτέρω τὰ Μυστήρια ἀπὸ τε δογματικῆς καὶ μυστηριακῆς ἀπόψεως ἐξεταζόμενα δὲν ἀποκλείουσιν ἄλληλα καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς

Ἐκκλησίας πάσαι ὁρισθεῖσα καὶ μέχρι τοῦδε κρατοῦσα σχετικὴ πράξις ἐπιδέχεται τροποποίησιν, ὑπαγορευομένην σήμερον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῆς διακονούσης καὶ διακονουμένης Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ὑπονοεῖται μὲν εἰς Γραφικὰς ῥήσεις (1 Κορινθ. 9,5), ἀνεκτὴ δ' ἐστὶ καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας (10 καν. Ἀγκύρας.)

Ἀποφασίζει ποῦ μὲν ὁμοφώνως, ποῦ δὲ κατὰ πλειοψηφίαν.

1) Δέχεται ὅτι δὲν ὑφίσταται λόγος δογματικὸς μονίμου προτεραιότητος μεταξὺ τῶν μυστηρίων γάμου καὶ ἱερωσύνης καὶ συνεπῶς θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν ἐπιτρεπόμενον τὸν γάμον τῶν ἱερέων καὶ διακόνων μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἐξαιρουμένων μέντοι ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσι δεσμευθῆ διὰ μοναχικῆς εὐχῆς.

2) Δικαιοῦνται αἱ σύνοδοι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ὅπως, ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ ἀρμοδίου Ἐπισκόπου, ἐπιτρέπωσιν εἰς τοὺς αἰτούντας ἱερεῖς καὶ διακόνους τὴν σύναψιν γάμου.

3) Τὸ μέτρον τοῦτο λογίζεται κανονικῶς ἔγκυρον μέχρι τῆς συγκλήσεως Πανορθόδοξου συνόδου, ἣ τινι μόνῃ ἀπόκειται ὅπως περιβάλλῃ τὴν διάταξιν ταύτην διὰ κύρους καθολικοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 5 Ἰουνίου 1923.

Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ στοιχείῳ Δ. ἐπιληφθέν, λέγει, τὸ πανορθόδοξον συνέδριον τοῦ ὑπὸ ἐπείγουσιν ὅλως μορφήν περιβάλλοντος ἔν τινι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ζητήματος περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐκ θανάτου τῶν ἰδίων συμβιῶν χηρευσάντων ἱερέων καὶ διακόνων,

καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἔκπαλαι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς κανονικὰς διατάξεις ἔχουσα σχετικὴ πράξις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δὲν ἔχει ἄθικτον τὴν ἱερότητα καὶ τὸ κύρος ἀναλλοίωτον καὶ ὅτι ὡς τοιαύτη ἐπιδέχεται τροποποίησιν, ὑπαγορευομένην ὑπὸ ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν καὶ περιστάσεων τινῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἀποβλέπουσαν εἰς αὐτὸ τὸ συμφέρον τῆς ὅλης ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ποιμανούσης τε καὶ ποιμαινομένης.

Ἀποφασίζει ὁμοφώνως

1) θεωρεῖ ἐπιτρεπόμενον τὸν δεύτερον γάμον εἰς τοὺς ἐν συνεπείᾳ θανάτου χηρεύσαντας ἱερεῖς καὶ διακόνους, ὡς μὴ ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ καθόλου πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, μᾶλλον δὲ καὶ προλαμβάνοντα μῶμον κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως.

2) Δικαιοῦνται αἱ Σύνοδοι τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ὅπως, ἐπὶ

τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ ἀρμοδίου Ἐπισκόπου, ἐπιτρέπωσιν εἰς αἰτοῦντας ἐν χρεῖα ἱερεῖς καὶ διακόνους τὴν σύναψιν δευτέρου γάμου.

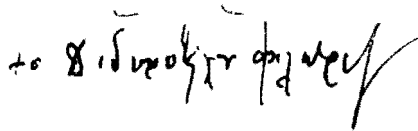
3) λογίζεται τὸ μέτρον τοῦτο κανονικῶς ἔγκυρον μέχρι τῆς συγκλήσεως Πανορθόξου Συνόδου, ἢ τινι μόνῃ ἀπόκειται ὅπως περιβάλλῃ τὴν διάταξιν ταύτην διὰ κύρους καθολικοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 5 Ἰουνίου 1923

(Ἔπονται αἱ αὐτὰ ὑπογραφαί)

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ συζητηθέντα καὶ ἀποφασισθέντα ἐν τῷ Πανορθόδοξῳ Συνεδρίῳ περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου· περιττὸν θεωροῦντες νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν περὶ τούτου ταπεινὴν ἡμῶν κρίσιν, παρασχεθεῖσαν ἤδη ἐν τοῖς πρόσθεν ῥηθείσι, τοῦτο μόνον λέγομεν ἐνταῦθα, ὅτι αἱ ἀποφάσεις καθόλου τοῦ Συνεδρίου τούτου φαίνονται ἡμῖν *ἐσπευσμένως πάνυ ληφθεῖσαι* καὶ μάλιστα ἀπολειφθέντων τῶν τριῶν τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχείων.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1925.

(Συνεχίζεται τὸ Β' Μέρος)

ΔΗΜ. Α. ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑ ΤΗ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΩ